Хорография.

Писма изъ Ахж-челебийско.

Отъ Ш.

XI.

Въ досегашнитѣ си писма ний разгледахми тоя отрѣзъ, който излазя отъ вододѣлното біло между Марица и Арда и който е първия склонъ, що се спуща въ бассейна на р. Арда въ първоначалнитѣ нейни лѣви притоци. Като излазя отъ вододѣлнитѣ върхове Ешекъ-кула, Кара-манджа, Студенецъ и Пазлачища, расподѣля се на по-малки расклонения, които, събрани вкупомъ като единъ голѣмъ трижгленникъ, отиватъ въ источно направление и свършватъ при с. Устово. На този отрѣзъ ний имами най голѣмитѣ и най-забѣлѣжителнитѣ български села, що съставятъ извѣстната Ахж-челебийска кааза. Главнитѣ отъ тѣхъ сж расположени по долината на рѣкитѣ Черна рѣка и Бѣла рѣка, извѣстни съ името Кара-дере. Понеже цѣльта ни е да опрѣдѣлимъ положението само на чисто-българскитѣ села въ Ардинага долина, то затова сега ще наскочимъ на вторъ отрѣзъ, съпрѣдѣленъ на първия, отрѣзъ, въ чиито нѣдра първоначално захваща собственна Арда.

Отъ върхътъ Крушево и Олу-яйла захваща единъ отрѣзъ, два пжти пô-голѣмъ отъ първия; той се заграждa отъ сѣверната си страна съ долината на Черна-рѣка, отъ южна съ сжща Арда, а на истокъ се простира чакъ до подъ селото Топуклу, гдѣто Черна-рѣка се втича въ Арда. Отъ тукъ на долѣ и сжща Арда носи собственното си име, а до тукъ тя се именува на името на селата, прѣзъ които минава, напр. Смилянска рѣка, при с. Смилянъ, Паласка рѣка и др. Само при селото Арда, което е расположено въ самитѣ подножия на Кушларь и Олу-яйла, тя се именува съ името си Арда, ала селото ли е зело името си отъ рѣката, или послѣдната отъ селото, не се знае. Знае се само, че и турци, и помаци, и българи въ Родопитѣ и южнитѣ имъ поли ж именуватъ съ собственното ѝ име.

Въ тоя широкъ склонъ, разпокжсанъ на много по-малки клонове и долинки, сж расположени множество села и селца, между

които и нѣколко български. Отъ тукъ по дѣсния брѣгъ на Арда та чакъ до Източнитѣ Родопи българско село нѣма, освѣнъ Дарждере, което е въ срѣдното течение на р. Арда. Между помашкитѣ села се намиратъ доста голѣми, съ по нѣколко стотини кѫщи, като Смилянъ, Тозъ-борунъ, Арда и други. Ний ще разгледвами българскитѣ села и ще споменемъ най напрѣдъ за селото Аламидере. Това село е разположено въ сѣверната страна на отрѣза и тъкмо на срѣдата отъ дължината му. Като се земе главния пѫть отъ Устово за Ксанти, щомъ се мине Черна-рѣка и се искачите на първитѣ рѫтове, Аламидере се пада половина часъ отъ южната страна на пѫтя. Отъ Устово до него разстоянието е $1^1/_2$ до 2 часа пѫть. Мѣстоположението на Аламидере е на една плоскость, наведена къмъ югъ и прѣсечена прѣзъ срѣдата съ едно малко долче. Околностьта му е доста гориста, а самото мѣсто, на което сѫ построени кѫщитѣ, е камьнисто отъ сини плочи. Обърнѫто съ лицето си къмъ югъ, съ високи, двоетажни и варосани кѫщи и не поставено въ странна долина, каквито сѫ повечето села въ Родопитѣ, Аламидере има красивъ и до нѣкѫдѣ живописенъ изгледъ. То брои около 280 кѫщи, всичкитѣ български, съ исключение на нѣколко цигански. Има си и една хубава, каменна и сводова черква и едно училище. Въ самия олтарь извира една студена вода, която се посѣщава отъ околното население доста често. Училището е дървено, едноетажна сграда съ двѣ-три стаи. Входътъ му е отъ черковния дворъ, както обикновенно сѫ всички училища въ тукашнитѣ български села. Издържатъ една съ голѣми усилия единъ учитель и то често пѫти минаватъ по една двѣ години безъ такъвъ. Въ училището липсуватъ най-необходимитѣ пособия, а ученици се събиратъ около 60, на които прѣподаванията ставатъ по сѫщия начинъ, какъвто прѣди сто години отъ грьцкитѣ калугери. Не знаѭ защо Аламидере е най-назадничевото българско село въ тая кааза въ просвѣтно отношение. Азъ не знаѭ до сега нито едно българче отъ Аламидере, да е излѣзло вънъ отъ селото си да се учи нѣгдѣ. Та и самото население отъ това село изглежда единъ видъ несъобщително и не податно на външни влияния ни въ едно отношение. Поради това ние не намѣрихми името на Аламидере да личи въ статистиката за българскитѣ училища въ Турция, издадена отъ училищния отдѣлъ при св. Екзархия. Жалко е, такъво голѣмо село така надирѣ да остане въ това отношение.

Откъмъ поминъчна страна Аламидере до Освобождението бѣше най-бѣдното въ каазата. Прѣди десетина години отъ никое друго село въ каазата нѣмаше просякини жени и дѣца, освѣнъ отъ това село и отъ никое друго село нѣмаше да види човѣкъ на Уставския пазарь жени съ по три четири дѣца да купуватъ по 2—3 оки жито, колкото за скѫдна прѣхрана прѣзъ седмицата, както такива имаше отъ Аламидере. Въ днешно врѣме Аламидере не е така. Наистина, състоятелни хора нѣма, ала и такива сиромаси, както напрѣдъ нѣма. Аламидерци сѫ всички почти дюлгери и занаята си работѭтъ въ южнитѣ поли на Родопитѣ, по Ксанти, Гюмюрджина и турскитѣ и помашки села. Поради това тѣ постоянно се намиратъ въ срѣда, която

никакво влияние въ просвѣтно-колтурно отношение не може указа. Съвсѣмъ иначе стоѭтъ другитѣ села, чието население има сношения съ нѣкои градове, гдѣто българщината е позакрѣпнжла, или пъкъ минаватъ отсамъ границата, въ България. Ето гдѣ е главната причина, гдѣто Аламидере стои така непробудно и мъртво въ просвѣтно и обществено отношение. Имами и други причини, поради които ние имами Родопитѣ толкова несъбудени и захвърлени, ала за тѣхъ иде редътъ другъ пжть да укажемъ.